

NÁLEZY SEVERSKÉHO PÔVODU NA POHREBISKU Z DOBY RÍMSKEJ V ZÁVODE¹

Igor Bazovský

DOI: <https://doi.org/10.31577/szausav.2023.70.4>

Keywords: western Slovakia, disturbed burial site, Roman period, finds of northern origin

Finds of Northern Origin at the Burial Site from Roman Period in Závod

In 2017, a burial site destroyed by forestry works was discovered in Závod (Malacky dist.). Burials took place here mainly in the 2nd and the first half of the 3rd century. Among the finds from the second half of the 2nd century (B2/C1), artefacts of foreign provenance are numerous represented. They have parallels in the areas north of the Central Danube barbaricum, especially in the burial sites of the Przeworsk culture. Whether this is evidence of long-distance trade, cultural influence or minor ethnic movements is a matter of debate.

ÚVOD

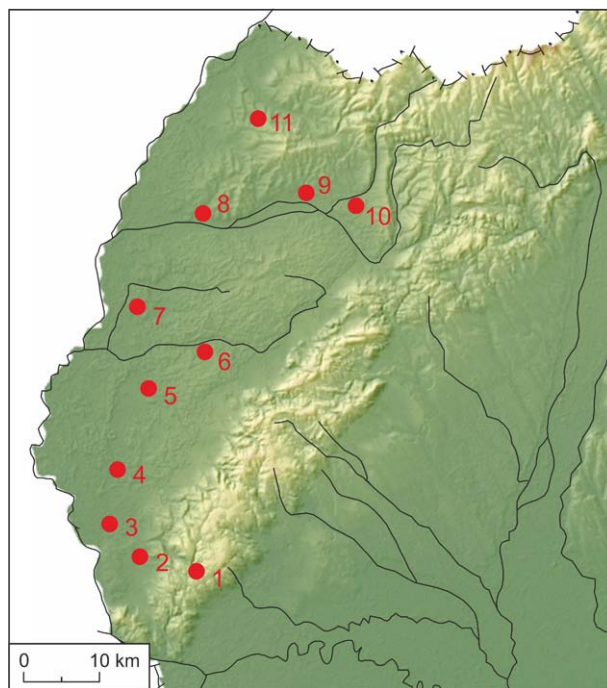
V 2. stor. dochádza v barbariku k etnickým pohybom, o ktorých mali Rimania len veľmi málo informácií. Rímsky historik Cassius Dio podáva správu o neúspešnom vpáde 6000 Langobardov a Obiov do Panónie v roku 166–167. Tento vpád sa nemohol uskutočniť bez súhlasu Kvádov, cez ktorých územie bol vedený a pravdepodobne sa ich časť k útoku aj pripojila (Fitz 1960, 63). Bol predzvesťou markomanských vojen, najväčšieho konfliktu medzi rímskym a barbarským svetom. Etnické presuny indikujú aj archeologické nálezy, okolo polovice 2. stor. sa v stredodunajskom barbariku rozšírili predmety typické pre severnejšie oblasti. Ich paralely nachádzame nielen v oblasti przeworskej kultúry, ale aj vo wielbarskej oblasti a v Pobaltí. Nakoľko ide o kultúrny vplyv, doklad diaľkového obchodu alebo etnický presun, je to predmetom diskusií. Málo prijímaná je téza M. Olędzkeho o presune väčších etnických skupín z oblasti przeworskej kultúry (Olędzki 1992, 90; 1997, 74). J. Tejral zastáva názor, že ide skôr o kultúrne vplyvy v domácom svébskom prostredí (Tejral 1993, 459; 1999). Mohlo ísť o dobovú módu, ktorá sa prejavila najmä v drobnej kovovej industrii a len v menšej miere v keramike. Niektoré najnovšie nálezy však naznačujú, že okrem kultúrnych vplyvov treba rátať aj s menšími etnickými presunmi (Rajtár 2018, 65). Nálezy kovových súčastí honosných konských postrojov typu Vimose (zubadlá, kovania remeňov) sú spájané s presunom germánskych jazdcov zo severu v období markomanských vojen a s následnou lokálnou produkciou (Lau 2018, 351). Svedčia o nej nálezy odlievacích foriem článkov reťaze a postranníc na južnej Morave a v Dolnom Rakúsku (Čížmář 2010, obr. 2; 3; 10: 14; Friesinger/Tuzar/Pollak 2000–2001, 268, obr. 14). Nálezy hlinených foriem z germánskej dielne v Pasohlávkách sú dokladom produkcie niektorých typov nákončí opaska, ktorých nálezy sa koncentrujú v ústí Visly (Tejral 2006, 139). Na základe koncentrácie nálezov sa v stredodunajskej oblasti počíta aj s napodobňovaním niektorých druhov spôn severského pôvodu, hoci nemáme priame doklady ich miestnej výroby (Rajtár 2018, obr. 5).

So sponami a inými bronzovými predmetmi nadkarpatského pôvodu sa v období markomanských vojen a po ich skončení stretávame aj v regióne Záhoria, ktorý je súčasťou dolného Pomoravia (obr. 1). Za doklad vplyvov, resp. etnických posunov z oblasti przeworskej kultúry sa donedávna považoval

¹ Príspevok predstavuje prepracovanú verziu referátu, ktorý odznel na 16. protohistorickej konferencii „Archeológia barbarov“ v Trnave, 30. 9. až 2. 10. 2021.

najmä bohatý hrob z Čáčova, ktorý obsahoval niektoré prvky typické pre przeworské hroby, a to predovšetkým sponu tvaru Almren 43, kaptorgovité a vedierkovité závesky či závesok z mušle (Pieta 2002, 349, obr. 1: 1–8; 10–13a). Veľmi podobné zloženie má inventár hrobu 1/1925 z przeworského pohrebiska v Tarnówe (Godłowski/Szadkowska 1972, 101, obr. 2; Tejral 2006, 155, obr. 27: 2). Hrob z Čáčova obsahuje aj predmety rímsko-provinciálneho pôvodu, železný prsteň s gemou a časť krúžkového brnenia. Práve menšie časti krúžkového brnenia sa vyskytujú v hroboch przeworskej kultúry, napr. v hrobe 57 z Młodzikova alebo v hrobe 1563 z Kiertza (Dymaczewski 1958, 227, obr. 102: 3; Gedl 1988, 156, obr. 32: f). Ďalšie hroby s nálezmi, ktoré majú paralely v oblasti przeworskej kultúry, boli objavené na pohrebisku v Sekuliach skúmanom v rokoch 2012–2017 (Iván/Kováčková/Rajtár 2019; Iván/Ölvecký/Rajtár 2019). Tu treba zdôrazniť, že nejde o ojedinelé predmety, ale o súbor viacerých artefaktov vložených do jedného hrobu. Napríklad v hrobe 21/2014 je to železná spona typu Leonów a závesok s kryštálom v bronzovej objímke (Iván/Ölvecký/Rajtár 2019, 238–241, obr. 7: 1–3) a v hrobe 40/2017 sú to spony Almgren 41 a 43, závesok v bronzovej objímke, vedierkovitý závesok, tri esovité predmety a dva kruhové kaptorgovité závesky (Iván/Ölvecký/Rajtár 2019, 247–253, obr. 9: 1, 2, 6, 9; 10; 14; 15). Esovitý strieborný predmet, ktorý slúžil na zapínanie náhrdelníka sa našiel aj na sídlisku v Lábe (Elschek 2017, 118, tab. 154: 5). Ďalšími dokladmi severských vplyvov v regióne Záhoria sú nálezy súčastí konského postroja typu Vimose z Borinky, Kostolišťa a zo Zohora (Bazovský a i. 2020; Elschek/Rajtár/Varsik 2011, 139, obr. 9: 12–15).

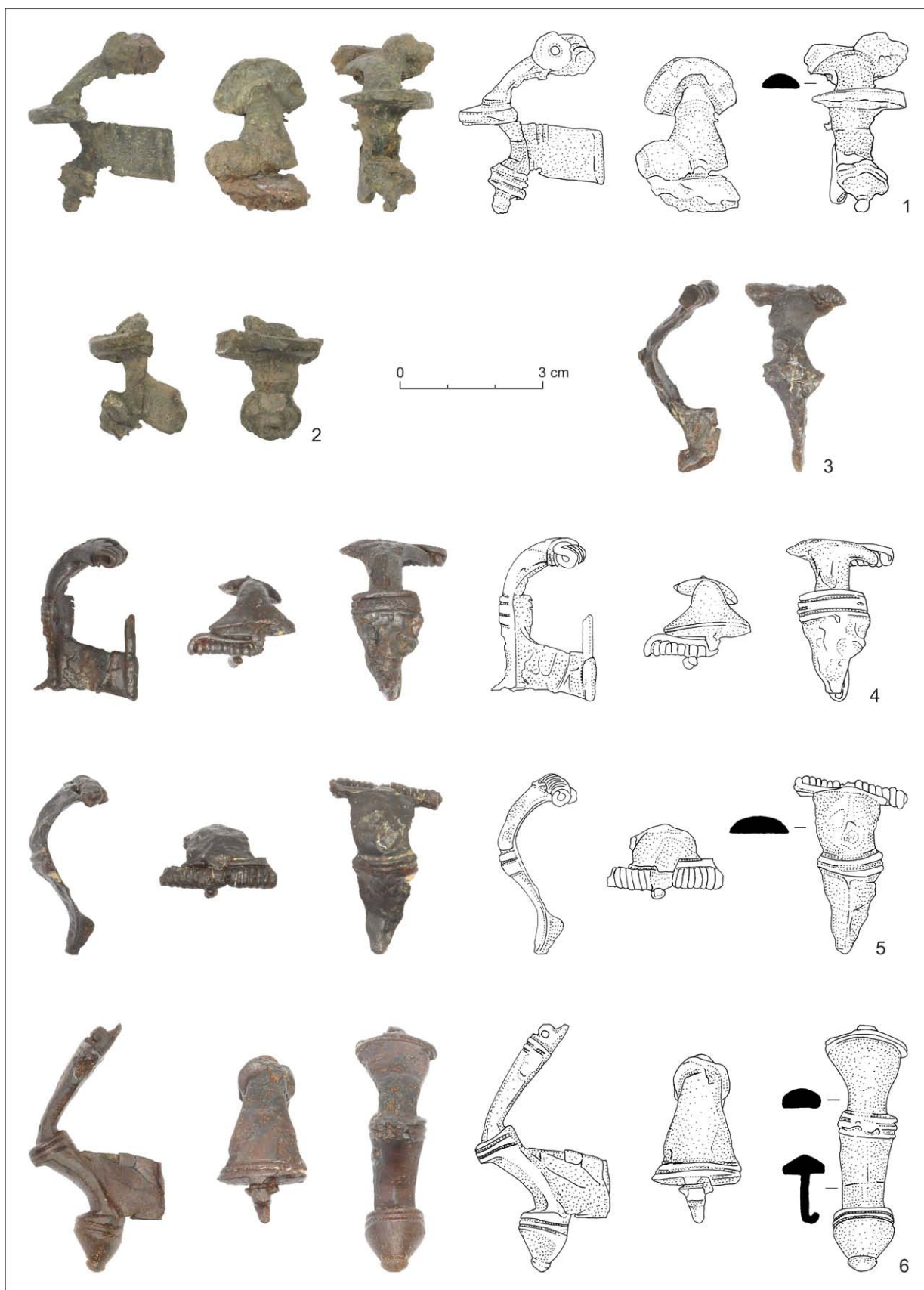
Treťou funerálnou lokalitou na Záhorí, na ktorej sú doložené vplyvy przeworskej oblasti je pohrebisko v Závode (okr. Malacky), vzdialené len 5 km od pohrebiska v Sekuliach. Bolo objavené len nedávno v roku 2017, po narušení zemnými prácami spojenými s výrubom a výsadbou borovicového lesa (Bazovský a i. 2019; 2022). Po náhodnom objave a vybavení príslušných povolení bola na mieste vykonaná obhliadka. Nasledovala sondáž na mieste koncentrácií nálezov a spolu s povrchovým prieskumom detektorom kovov sa potvrdilo takmer úplné zničenie pohrebiska. Zo zozbieraných keramických nálezov bola zrekonštruovaná jedna celá urna a časť ďalšej. Oveľa zaujímavejšie boli drobné kovové nálezy, predovšetkým železné spony, ktoré sa na poľnohospodársky obrábanej pôde nachádzajú len výnimočne. Obsiahly súbor drobných nálezov možno rozdeliť na dve základné skupiny, a to na germánske výrobky a nálezy rímsko-provinciálneho pôvodu. Medzi „barbarskými“ výrobkami mali, podobne ako na pohrebisku v Sekuliach, výrazné zastúpenie predmety z nadkarpatskej oblasti a z oblasti Polabia. V príspevku sa zameriame na kovové nálezy, ktoré majú pôvod v oblasti przeworskej a wielbarskej kultúry. Možno ich rozdeliť na spony a závesky.

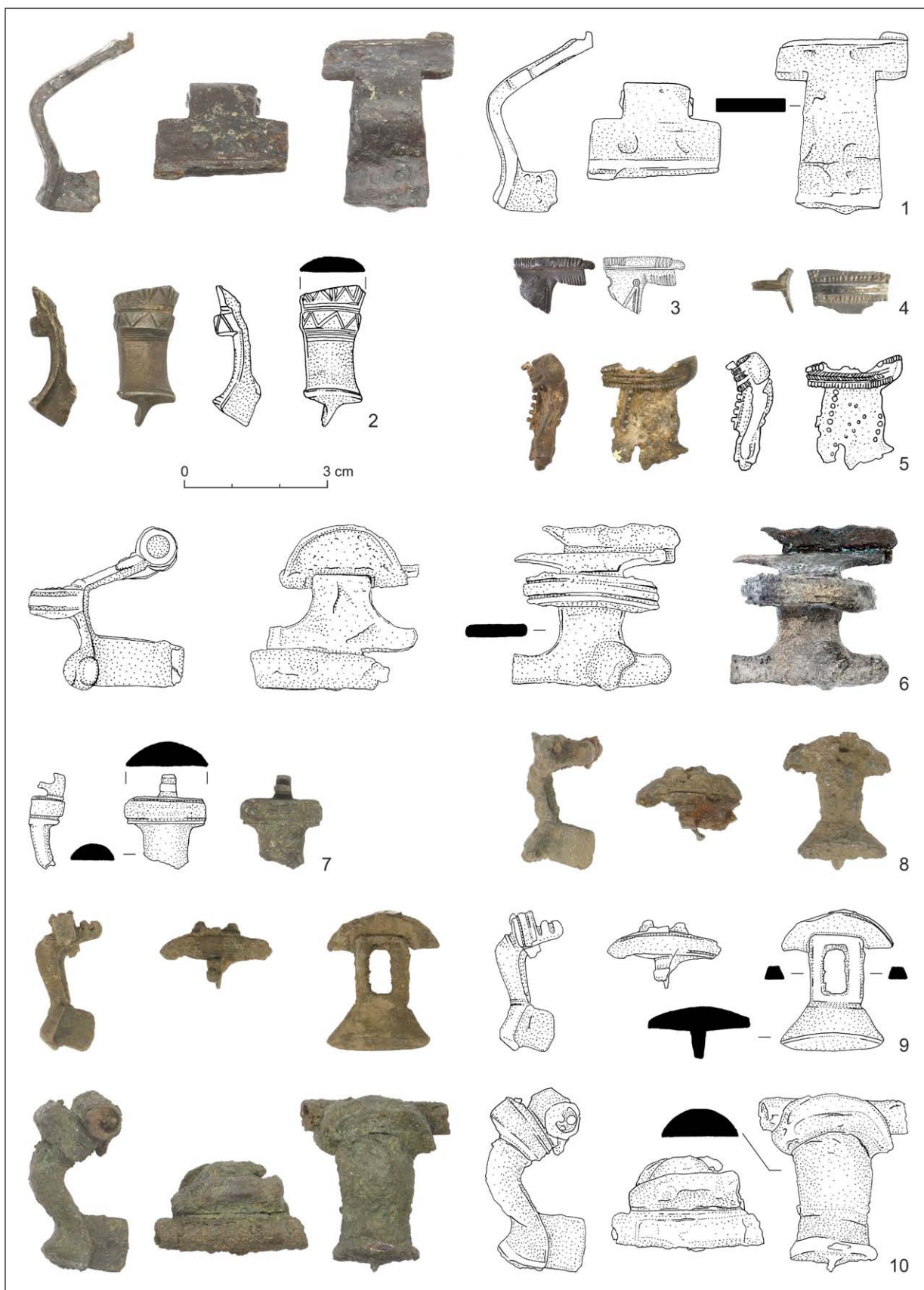
Obr. 1. Lokality z doby rímskej s nálezmi predmetov severského pôvodu. 1 – Borinka; 2 – Stupava-Mást; 3 – Zohor; 4 – Kostolište; 5 – Láb; 6 – Závod; 7 – Sekule; 8 – Čáry; 9 – Dojč; 10 – Senica-Čáčov; 11 – Radimov.

SPONY

Spony tvoria najväčšiu časť kovových predmetov. Odhliadnuc od 14 fragmentov z vinutia sa našlo približne 130 celých spôn a ich častí. Nápadná je absencia najstarších typov z 1. stor. a dominancia tvarov charakteristických pre mladšiu fázu stupňa B2 a pre stupeň B2/C1, hoci sa vyskytujú aj mladšie tvary. Výnimočnosťou nálezového súboru je, že sa vďaka piesčitej pôde a lesnému prostrediu zachovali železné spony, ktoré sa pri povrchových prieskumoch objavujú skôr výnimočne. Z nich najpočetnejšie sú zastúpené spony s valcovitou hlavicou, vyskytujú sa však aj typy, ktoré sú v stredodunajskej oblasti menej

Obr. 2. Závod, okr. Malacky. Dvojdielne výrazne členené spony. 1, 2 – bronz; 3–6 – železo. Foto I. Bazovský, kresba R. Čambal.

Obr. 3. Závod, okr. Malacky. Spony. 1 – typ Leonów; 2–5 – Almgren 41; 6 – Almgren 43; 7 – Almgren 95/96; 8 – Almgren 125; 9 – Almgren 129; 10 – s valcovitou hlavicou. 1 – železo; 2–5 – striebro; 6–10 – bronz. Foto I. Bazovský, kresba R. Čambal.

časté a ich analógie poznáme najmä z przeworskej oblasti. Ide predovšetkým o dvojdielne výrazne členené spony, ktoré vznikli pod vplyvom rímsko-provinciálnych členených spôn (*Dąbrowska* 1995, 3). Dva bronzové exempláre majú vysoký zachycovač, široký uzlík a šikmo posadený gombík na konci nôžky (obr. 2: 1, 2). Drážky na gombíkoch oboch spôn boli pôvodne zdobené ozdobnými drôtkami. Železné exempláre výrazne členených spôn sú tvarovo pomerne rôznorodé. Kým prvú sponu charakterizuje skôr užší uzlík (obr. 2: 3), ďalšie dva exempláre majú široký plochý uzlík so žliabkami pre ozdobné drôtky (obr. 2: 4, 5). Podobné spony sa vyskytujú predovšetkým v oblasti przeworskej kultúry a ich jedinou paralelou v oblasti stredného Podunajska sú dve spony, ktoré tvorili súčasť inventára hrobu H v Sekuliach (*Iván/Kováčsová/Rajtár* 2019, 297, tab. 4: 1, 2). Akýmsi prechodným typom medzi výrazne členenými sponami a trúbkovitými sponami je železná spona so sploštenou hlavnicou, širšou nôžkou a masívnym gombíkom na konci nôžky. Na konci lučíka, uzlíka a gombíka sú žliabky, ktoré boli pôvodne vyplnené striebornými drôtkami (obr. 2: 6). Podobné dve železné spony sa našli na pohrebisku v Hronovciach na strednom Pohroní (*Beljak* 2014, 11, obr. 6: 8, 9; *Beljak/Beljak Pažinová/Kučeráková* 2019, 270, obr. 4: 6, 8). Tento výrazný tvar má analógie na przeworskom pohrebisku Cieblowice Duże a je datovaný do fázy B2b-B2/C1 (*Dziegłiewska/Kuczyńska* 2008, 50, tab. XX: 1; LXXI: 1, 2). Podľa J. Andrzejowskeho sú germánske výrazne členené spony rozšírené v przeworskej a wielbarskej oblasti, ako aj v oblasti západobaltskej kultúry (*Andrzejowski* 2020, 12, obr. 3).

Ďalším početne zastúpeným typom na lokalite, ktorý je typický pre oblasť przeworskej kultúry, sú spony typu Leonów (obr. 3: 1). Tento typ je z oblasti stredodunajského barbarika dosiaľ málo početný, preto je výskyt siedmich exemplárov (6 železných, 1 bronzový) na jednom pohrebisku výnimočný. Spona tohto typu bola súčasťou inventára hrobu 21/2014 zo Sekúl (*Iván/Ölvecky/Rajtár* 2019, 244, obr. 7: 1). Z bronzových a strieborných spôn sú zastúpené exempláre typické pre prechodný horizont B2/C1. Spony blízke Almgren 41 sú vyhotovené zo striebra a zachovali sa len vo fragmentoch. Často sú zdobené líniami a puncami (obr. 3: 2–4). Pomerne zriedkavý je ich honosný variant zdobený granuláciou (obr. 3: 5). Veľmi početné sú spony tvaru Almgren 43. Tento typ má telo vyrobené z bronzu, zatiaľ čo puzdro vinutia je zo železa. Z ôsmich exemplárov sa zachovalo len v jednom prípade (obr. 3: 6). Na základe analógií môžeme predpokladať, že povrch týchto spôn bol pôvodne zdobený striebornou alebo pozlátenou fóliou, ktorá sa však zachová len vo výnimočných prípadoch. Sponami tohto tvaru sa zaoberali viacerí bádatelia. Ich výskyt a rozšírenie najnovšie zhodnotili J. Rajtár (2018) a J. Andrzejowski (2020, 23, obr. 14).

Ďalší fragment spony patrí pravdepodobne tvaru Almgren 95/96, ktorý sa vyskytuje najmä v oblasti wielbarskej kultúry (obr. 3: 7). Naproti tomu typickými przeworskými tvarmi sú spony Almgren 125 a 129 s podobnou stavbou tela a kónicky rozšírenou nôžkou. Zatiaľ čo spona Almgren 125 má plný lučík (obr. 3: 8), tvar Almgren 129 má v lučíku pravouhlý otvor, ktorý pravdepodobne vznikol pod vplyvom rímsko-provinciálnych spôn s vidlicovým lučíkom (obr. 3: 9). Ani jeden z troch exemplárov tohto tvaru zo Závodu nemá zachované obloženie. Ako ukázala analýza spôn Almgren 129 zo sídlisk v Dojči, Hurbanove a Radimove, povrch týchto spôn mohol byť pôvodne pozlátený (*Rajtár* 2013, 132). Pre datovanie typu Almgren 129 je dôležitý ich výskyt v rímskych opevneniach z obdobia markomanských vojen v Mušove a v Iži (*Rajtár* 2015, 382; *Tejral* 1999, 157). Severského pôvodu je pravdepodobne aj bronzová spona s valcovitou hlavnicou a s vinutím v plechovom puzdre (obr. 3: 10).

ZÁVESKY

Druhou skupinou nálezov severského pôvodu sú rôzne typy záveskov, ktoré neslúžili len ako ozdoba, ale plnili aj funkciu amuletu. Ide o závesok s krížovou bronzovou objímkou, do ktorej je vložený kamienok z horského krištálu (obr. 4: 1). Podobný závesok s horským krištálom poznáme z hrobu 21/2016 z pohrebiska v Sekuliach, datovaný na základe trúbkovitej spony a spony typu Leonów, do 2. polovice 2. stor. (*Iván/Ölvecky/Rajtár* 2019, 240, 247, obr. 7: 3; *Rajtár* 2020, 2–5, obr. 1). Z kvádskej oblasti pochádzajú závesky s krížovou objímkou z pohrebísk v Očkove a vo Veľkom Cetíne. V urnovom hrobe 17 vo Veľkom Cetíne, kde sa vložený predmet v objímke nezachoval, je tento typ kombinovaný s ďalším lunulovým záveskom (*Ruttkayová* 2009, 572, obr. 2: 9). Podrobnejšie sa záveskami s krížovou objímkou zaoberal D. Quast. Podľa neho boli do objímky vkladané kôstky z ovocia, oriešky, guľky zo skla alebo horského krištálu (*Quast* 2000, 280, obr. 3). Závesky III. typu sa severne od Karpát vyskytujú rovnako vo wielbarskej i przeworskej oblasti. V oblasti wielbarskej kultúry sú datované do stupňov B2/C1 až C2/C3, v przeworskej oblasti do stupňov B2/C1–C1a (*Stanek* 1999, 338). Ďalším typom sú lunulové závesky vyrobené zo striebra alebo

Obr. 4. Závod, okr. Malacky. Závesky. 1 – s krížovou objímkou a kamienkom; 2, 3 – lunulové; 4–12 – vedierkovité; 13, 14 – časti krúžkového brnenia. 1, 2, 11 – bronz; 3 – striebro; 4–10, 12–14 – železo. Foto I. Bazovský, kresba R. Čambal.

bronzu. Lunulové telo s kruhovým otvorom v strede je spojené s tyčinkou ukončenou očkom priamo alebo prostredníctvom krúžku (obr. 4: 2, 3). Opačný koniec tyčinky je zahrotený a pravdepodobne bol pôvodne spojený s organickou časťou závesku.

Najpočetnejšie sú zastúpené železné vedierkovité závesky (14 ks), ktoré boli takmer uniformného tvaru (obr. 4: 4–12). Boli vyrábané spojením troch častí, a to valcovitého tela, kruhového dna a pásikového uška. Na tele sú na viacerých záveskoch viditeľné miesta spojov. Za nepriame doklady severských vplyvov môžeme považovať napríklad aj výskyt malých častí krúžkového brnenia v hrobách, ktoré sú v Závode doložené v dvoch prípadoch (obr. 4: 13, 14). Takéto kúsky brnenia sa pomerne často vyskytujú v ženských hrobách v oblasti przeworskej kultúry, napr. v hrobe 57 z Młodzikova, v hrobe 826 z Opa-

tówa alebo v hrobe 1563 z Kiertza (*Dymaczewski 1958*, 227, obr. 102: 3; *Gedl 1988*, 156, obr. 32: f; *Tejral 1999*, 171, obr. 24: 5, 11, 14, 15). Pravdepodobne mohli mať funkciu amuletu a boli nosené ako závesok na hrdle, alebo na opasku (*Pieta 2002*, 347).

ZÁVER

Aj keď takmer úplné zničenie pohrebiska v Závode zemnými prácami značne znižuje interpretačné možnosti nálezového materiálu, mimoriadne početný výskyt predmetov severského pôvodu ukazuje na silné väzby s prostredím przeworskej kultúry. Zaujímavý je predovšetkým výskyt neskorých výrazne členených spôn vyrobených prevažne zo železa, ktoré sa v oblasti stredodunajského barbarika vyskytujú len ojedinele. Naproti tomu spony Almgren 41, 43 a 129, typické pre prechodný horizont B2/C1, vykazujú výraznú koncentráciu nielen v materskej oblasti, ale aj v oblasti stredodunajského barbarika. Vplyvy z przeworskej oblasti dokladajú aj niektoré špecifické funerálne praktiky. Napríklad kladenie fragmentov krúžkového brnenia do ženských hrobov, kde plnili sekundárnu funkciu ochranného amuletu.

LITERATÚRA

- Andrzejowski 2020* J. Andrzejowski: The Eastern Zone of the Przeworsk culture and what it comprehends. *Acta Archaeologica Carpathica* 55, 2020, 9–38.
- Bazovský a i. 2019* I. Bazovský/R. Čambal/K. Hladíková/J. Rajtár: Nové funerálne nálezy z doby rímskej zo Závodu. *Zborník SNM 113. Archeológia* 29, 2019, 263–267.
- Bazovský a i. 2020* I. Bazovský/H. Majerová/D. Szabóová/D. Arendt: Zaumzeug mit Zügelketten aus Borinka, Kreis Malacky (SW Slowakei). *Zborník SNM 114. Archeológia* 30, 2020, 251–272.
- Bazovský a i. 2022* I. Bazovský/R. Čambal/K. Hladíková/J. Rajtár/J. Halama/A. Šefčáková: Žiarové pohrebisko z doby rímskej v Závode. *Zborník SNM 116. Archeológia* 32, 2022, 179–271.
- Beljak 2014* J. Beljak: Pohronie v dobe Marca Aurelia. In: V. Turčan (zost.): *Stĺp Marca Aurelia a stredné Podunajsko. Štúdie*. Zborník Zborník SNM. *Archeológia – Supplementum* 8. Bratislava 2014, 11–23.
- Beljak/Beljak Pažinová/Kučeráková 2019* J. Beljak/N. Beljak Pažinová/K. Kučeráková: Germánske pohrebisko v Hronovciach. In: N. Beljak Pažinová/D. Repka (ed.): *Sedem kruhov Jozefa Bujnu*. *Studia historica Nitriensis – Supplementum* 23. Nitra 2019, 261–312.
- Čížmář 2010* M. Čížmář: Nálezy bronzových odlévacích forem z doby laténské a rímské na Moravě – Funde von bronzenen Gussformen aus de Latène- und Römerzeit in Mähren. *Archeologické rozhledy* 62, 2010, 126–134.
- Dąbrowska 1995* T. Dąbrowska: Późne odmiany fibul silnie profilowanych w Polsce. Late Variants of Strong Profiled Fibulae in Poland. *Wiadomości Archeologiczne* 53, 1993–1994, 3–34.
- Dziegłiewska/Kuczyńska 2008* M. Dziegłiewska/K. Kuczyńska: *Ciebtowice Duże. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in südwestlichen Masowien*. Fundacja Monumenta Archaeologica Barbarica. Warszawa 2008.
- Dymaczewski 1958* A. Dymaczewski: *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Młodzikowie, pow. Środa*. *Fontes Archaeologici Posnaniensis VIII–XI*. Poznań 1958.
- Elschek 2017* K. Elschek: Die germanischen Siedlungen in Bratislava-Devínska Nová Ves, Láb und Plavecký Štvrtok während der römischen Kaiserzeit. In: K. Elschek (ed.): *Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jahrhundert n. Chr. Germanischer Fürstensitz mit römischen Bauten und die germanische Besiedlung*. *Archaeologica Slovaca Monographiae* 29. Nitra 2017, 101–123.
- Elschek/Rajtár/Varsik 2011* K. Elschek/J. Rajtár/V. Varsik: Sepulkralny objekt zo Zohora. In: E. Droberjar (ed.): *Archeologie barbarů 2010. Hroby a pohřebišť Germanů mezi Labem a Dunajem*. Olomouc 2011, 133–151.
- Fitz 1960* J. Fitz: Der Einfall der Langobarden und Obier in Pannonien im Jahre 166/167 n. u. z. *Alba Regia* I, 1960, 63–69.
- Friesinger/Tuzar/Pollak 2000–2001* H. Friesinger/M. Tuzar/M. Pollak: Neue Überlegungen zu einem alten Depotfund der Jüngerer Römischen Kaiserzeit aus der KG Mödring, Niederösterreich. *Archeologica Austriaca* 84–85, 2000–2001, 259–278.
- Gedl 1988* M. Gedl: Obiekt z okresu wpływów rzymskich na cmentarzysku w Kietrze, woj. Opole. In: M. Gedl (Hrsg.): *Scripta Archaeologica*. Warszawa – Kraków 1988, 119–198.

- Godłowski/Szadkowska 1972 K. Godłowski/L. Szadkowska: *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Tarnowie, powiat Opole*. Opolski Rocznik Muzealny V. Kraków 1972.
- Iván/Kováčsová/Rajtár 2019 R. Iván/L. Kováčsová/J. Rajtár: Das germanische Brandgräberfeld von Sekule und seine Bindungen zur Przeworsk-Kultur. In: K. Kot-Legiec/A. Michałowski/M. Olędzki/M. Piotrowska (ed.): *Kultura przeworska. Procesy przemian i kontakty zewnętrzne. Przeworsk Culture. Transformation processes and external contacts*. Łódź 2019, 291–326.
- Iván/Ölvecky/Rajtár 2019 R. Iván/R. Ölvecky/J. Rajtár: Vybrané hrobové celky z germánskeho pohrebiska v Sekuliach. *Zborník SNM* 113. *Archeológia* 29, 2019, 235–261.
- Lau 2018 N. Lau: Die Pferdengeschnitten der jüngeren Römischen Kaiserzeit aus Opferungen von Heeresausrüstungen und ihre Verbindungen in den Donauraum. *Slovenská archeológia* 66, 2018, 343–361.
- Olędzki 1992 M. Olędzki: Die Fibeln von Typ Almgren 43 als Zeugnisse für die Anwesenheit eingewanderter Viktovanen im mittleren Donauraum. *Prähistorische Zeitschrift* 67, 1992, 90–111.
- Olędzki 1997 M. Olędzki: The Role of the Amber Route in the Infiltration of the Przeworsk Culture into the Middle Danube Area. In: J. Čižmářová/Z. Měchurová (ed.): *Peregrinatio Gothica*. Supplementum ad Acta Musei Moraviae 82. Brno 1997, 63–77.
- Pieta 2002 K. Pieta: Anmerkungen zum Grab aus Čáčov. In: K. Kuzmová/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): *Zwischen Rom und dem Barbarikum. Festschrift für T. Kolník zum 70. Geburtstag*. Nitra 2002, 343–354.
- Quast 2000 D. Quast: Amulett? – Heilmittel? – Schmuck? Unauffällige Funde aus Oberflacht. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 30, 2000, 279–294.
- Rajtár 2013 J. Rajtár: Das Gold bei den Quaden. In: M. Hardt/O. Heinrich-Tamáska (Hrsg.): *Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum*. Weinstadt 2013, 125–150.
- Rajtár 2015 J. Rajtár: Germánske nálezy z rímskeho drevozemného tábora v Iži. *Zborník SNM* 109. *Archeológia* 24, 2015, 379–399.
- Rajtár 2018 J. Rajtár: Die Fibeln vom Typ Almgren 43. In: B. Niezabitowska-Wisniewska/P. Łuczkiwicz/S. Sadowski/M. Stasiak-Cyran/M. Erdrich (Red.): *Studia Barbarica. Profesorowi Andrzejowi Kokowskiemu w 65. rocznice urodzin*. Tomus II. Lublin 2018, 52–72.
- Rajtár 2020 J. Rajtár: Eine seltene Variante der eisernen Tromphetenfibel. In: D. Tončinić/V. Matijević/M. Vukov (ed.): *Studia honoraria archaeologica. Zbornik radova u prigodi 65. rođendana prof. dr. sc. Mirjane Sanader*. Zagreb 2020, 357–370.
- Ruttikayová 2009 J. Ruttikayová: Pohrebisko vo Veľkom Cetíne a Ponitrie v kontexte nálezov przeworskej a wielbarskej kultúry. In: M. Karwowski/E. Droberjar (ed.): *Powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji Sanok, 13–17 października 2008*. *Archeologia Barbarzyńców* 2008. Rzeszów 2009, 567–577.
- Stanek 1999 K. Stanek: Wisiorki opasane obmiany wschodniej w środkowoeuropejskim Barbaricum. In: J. Andrzejowski (ed.): *Comhlan. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Terese Dąmbrowskiej w 65. rocznice urodzin*. Warszawa 1999, 331–368.
- Tejral 1993 J. Tejral: Na hranicích impéria. In: V. Podborský a kol. (ed.): *Pravěké dějiny Moravy*. Brno 1993, 424–470.
- Tejral 1999 J. Tejral: Die Völkerwanderungen des 2. und 3. Jhs. und ihr Niederschlag im archäologischen Befund des Mitteldonaurumes. In: J. Tejral (Hrsg.): *Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise des römischen Weltreiches im 3. Jahrhundert*. Brno 1999, 137–213.
- Tejral 2006 J. Tejral: Die germanische Gießereiwerkstatt aus Pasohlávky (Bez. Břeclav). Ein Beitrag zur Frage der Fernhandels- und Kulturbeziehungen nach den Markomannenkriegen. *Památky archeologické* 97, 2006, 133–170.

Funde nördlichen Ursprungs am Gräberfeld aus der Römischen Kaiserzeit in Závod

Igor Bazovský

Zusammenfassung

Um die Mitte des 2. Jahrhunderts verbreiteten sich im mitteldonauländischen Barbarikum Gegenstände die typisch für die nördlicheren Gebiete sind aus. Ihre Parallelen finden wir nicht nur im Gebiet der Przeworsk-Kultur, aber auch im Wielbark-Gebiet und im Baltikum. Wieweit es sich um eine kulturelle Beeinflussung, oder ethnische Verschiebungen handelt, ist Gegenstand von Diskussionen. Zahlreiche Belege solcher Einflüsse sind auch aus der Záhorie-Region bekannt. Das Fundmaterial vom Gräberfeld in Závod (Bez. Malacky), das komplett durch die Erdarbeiten zerstört wurde, beinhaltet außer den Keramikbruchstücken auch zahlreiche Fibeln und andere Gegenstände. Die Fibeln bilden den zahlreichsten Teil der Metallgegenstände – insgesamt wurden 130 ganze Fibeln und Bruchstücke von diesen gefunden. Auffällig ist die Abwesenheit der ältesten Fibeln aus dem 1. Jahrhundert und die Dominanz der Formen die für die jüngere Phase der Stufe B2 und die Stufe B2/C1 charakteristisch sind – auch wenn auch jüngere Formen vorkommen. Die Außergewöhnlichkeit des Fundkomplexes ist, dass – Dank der sandigen Erde und dem Waldmilieu – die Eisensfibeln erhalten blieben, die während Oberflächenbegehungen eher ausnahmsweise erscheinen. Von diesen sind am zahlreichsten die Kopfkammfibeln vertreten, es kommen auch Typen vor die im Mitteldonaugbiet weniger oft auftauchen und ihre Analogien wir vor allem vom Przeworsk-Gebiet kennen. Es handelt sich vor allem um zweigliedrige kräftig profilierte Fibeln, die unter Einfluss der provincial-römischen kräftig profilierten Fibeln entstanden. Zwei Bronzeexemplare haben einem hohen Nadelhalter, breiten Knoten und schräg gesetzten Knopf am Fibelfuß. Die Rillen an den Knöpfen beider Fibeln waren ursprünglich durch Zierdrähtchen verziert. Die Eisenexemplare der kräftig profilierten Fibeln sind von der Form her relativ vielfältig. Ein Übergangstyp zwischen den kräftig gegliederten Fibeln und den Trompetenfibeln ist eine Eisensfibel mit verflachtem Kopf und massivem Knopf am Fibelfuß. Ein weiterer zahlreich vertretener Typ von der Fundstelle, der für das Gebiet der Przeworsk-Kultur typisch ist, sind Fibeln vom Typ Leonów. Dieser Typ ist vom Gebiet des mitteldonauländischen Barbarikums wenig zahlreich, daher ist das Vorkommen von 7 Exemplaren (6 eiserne und 1 bronzener) auf einem Gräberfeld außerordentlich. Von den bronzenen und silbernen Fibeln sind Exemplare vertreten die typisch für den Übergangshorizont B2/C1 sind. Die Fibeln, die dem Typ Almgren 41 nahestehen, wurden aus Silber hergestellt und sind nur in Bruchstücken vertreten. Relativ selten ist ihr pompöser Variant durch Granulation verziert. Sehr zahlreich sind die Fibeln vom Typ Almgren 43 – dieser Typ hat den Körper aus Bronze, währenddessen die Hülse der Windung aus Eisen gefertigt ist. Von acht Exemplaren blieb sie nur in einem Fall erhalten. Ein weiteres Fibelbruchstück gehört wahrscheinlich dem Typ Almgren 95/96 an, der vor allem im Gebiet der Wielbark-Kultur vorkommt. Dem gegenüber sind Fibeln der Typen Almgren 125 und 129 typische Przeworsk-Formen. Vom nördlichen Ursprung ist wahrscheinlich auch die Kopfkammfibel mit der Windung in einer Blechhülse. Die zweite Gruppe von Funden sind verschiedene Anhängertypen, die nicht nur als Schmuck dienten, aber auch die Funktion eines Amuletts erfüllten. Ein Anhänger hatte eine kreuzförmige Bronzehülle in die ein Stein aus Bergkristall hineingelegt wurde. Am zahlreichsten sind Anhänger dieses Typs im Gebiet der Wielbark- und Przeworsk-Kultur in die Stufen B2/C1-C2/C3 datiert. Ein weiterer Anhängertyp sind Lunula-Anhänger aus Silber oder Bronze. Für indirekte Belege nördlicher Einflüsse kann man z. B. das Vorkommen kleiner Teile von Kettenpanzern in Gräbern halten, der in Závod in zwei Fällen belegt ist. Solche Panzerstücke befinden sich relativ oft in Frauengräber der Przeworsk-Kultur. Wahrscheinlich könnten sie die Amulett-Funktion haben und wurden als Anhänger am Hals oder am Gürtel getragen.

Abb. 1. Kaiserzeitliche Fundstellen mit den Funden der nordischen Herkunft. 1 – Borinka; 2 – Stupava-Mást; 3 – Zohor; 4 – Kostolište; 5 – Láb; 6 – Závod; 7 – Sekule; 8 – Čáry; 9 – Dojč; 10 – Senica-Čáčov; 11 – Radimov.

Abb. 2. Závod, Bez. Malacky. Zweigliedrige kräftig profilierte Fibeln. 1, 2 – Bronze; 3–6 – Eisen. Foto I. Bazovský, Zeichnung R. Čambal.

Abb. 3. Závod, Bez. Malacky. Fibeln. 1 – typ Leonów; 2–5 Almgren 41; 6 – Almgren 43; 7 – Almgren 95/96; 8 – Almgren 125; 9 – Almgren 129; 10 – Einsprossenfibel. 1 – Eisen; 2–5 – Silber; 6–10 – Bronze. Foto I. Bazovský, Zeichnung R. Čambal.

Abb. 4. Závod, Bez. Malacky. Anhänger. 1 – gebundener Anhänger mit Bergkristall; 2, 3 – halbmondförmige; 4–12 – eimerförmige; 13, 14 – Teile vom Ringpanzer. 1, 2, 11 – Bronze; 3 – Silber; 4–10, 12–14 – Eisen. Foto I. Bazovský, Zeichnung R. Čambal.

Übersetzung Kristián Elšček

Mgr. Igor Bazovský, PhD.

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Žižkova 12

P. O. BOX 12

SK – 810 06 Bratislava

igor.bazovsky@snm.sk

igorbazovsky@centrum.sk

